

Кратко Описание на Публикациите на Главен асистент д-р Снежана Цонева-Матюсън, предствени в конкурса за доцент по специалност 2.1. Филология (Когнитивна лингвистика и историческа граматика на английския език), обявен в Държавен вестник бр. 46/9.06.2017

Заниманията ми с историята на английския език датират от далечната 1991 с изследване върху (12) *Елизия на краесловно неударено -е в паралелни двойки думи от вида far and wide, whole and sound, в късния староанглийски и ранния средноанглийски език*, в което, изследвайки корпус от около 40 паралелни двойки, се разсъждава върху взаимодействието между прозодия, морфонология и синтактични конструкции. Стига се до извода, че тези изрази свидетелстват за ритмическа пренастройка, чийто резултат е елизия на краесловното –е. И макар че в тази статия използвам и генеративния подход на Чомски и Хале към фонологичните явления, аз вече бях започнала да чета трудовете на първите когнитивисти като Ланакър (1982, 1987).

Стипендията Фулбрайт (1993 – 1995) ми даде възможност да се запозная отблизо с този нов за времето си модел на описание на езика и да напиша и защита магистърска дисертация в Университета на Южен Илинойс, Карбъндейл, на тема *A Cognitive Approach to the Development of the Future Tense in Bulgarian* (Когнитивен подход към описанието на развоя на бъдеще време в българския език).

За най-голямо постижение от това време считам изследванията в областта на анализ на дискурса, които ми дадоха възможност да свържа семантиката с езиковата употреба, принцип, който е залегнал дълбоко в когнитивната лингвистика. Резултатите от тези изследвания са отразени в статията (9) *The Symbiosis of Choice and Control: Towards a Discourse-Based Account of CAN* (Симбиоза между Избор и Контрол: дискурсивен анализ на МОГА), в съавторство с Агнес Хъ, отпечатана в *Journal of Pragmatics*, 1998, с импакт фактор 1.22. Самата статия има 13 цитирания. Фокусът в това изследване е семантиката на модалния глагол CAN, изведена от употребата му в разговори между студенти и техните академични съветници (academic counselling encounters). В тази статия твърдим, че, за да се получи задълбочен анализ на значенията на модалния глагол, трябва да се вземат предвид целите на дискурса, както и структурата на разговора (turn taking, repair, adjacency) и предлагаме не поредната класификация на значенията на CAN, а концептуална рамка, чрез която да се видят интерпретативните процеси в момента на общуването и употребата на модалния глагол

като инструмент за изпълнение на определени институционални и междуличностни задачи като, например, свобода на избора и контрол върху избора.

Вариации върху тази тема беше статията с подобно заглавие, но с повече подробности в описанието на резултатите от триизмерния подход в анализа на значенията на CAN, публикувана в книгата на Агнес Хъ (10) *Reconstructing Institutions. Language Use in Academic Counseling Encounters* (Конструиране на институции. Езика на срещите между студенти и академичните им съветници).

В същия дух и върху същия езиков материал бе осъществено (12) изследването на значенията на формите за бъдеще време *will* and *be going to*. Резултатите бяха представени на *9th International Conference on Pragmatics and Language Learning, University of Illinois at Urbana-Champaign, IL*. Изследването има 2 цитирания. То се фокусира върху позициите на говорещите към събитията и участниците, проектирани чрез употребата на *will* и *be going to* в речевите актове на непосредствената комуникация и вградени в по-широкия контекст на общуването между студенти и техните академични наставници в американските университети. То няма за цел да представи общовалиден списък на значенията на тези форми, а се опитва да идентифицира социолингвистичните причини, мотивиращи позициите на говорещите и как тези позиции се експонират посредством формите за бъдеще време в една конкретна институционална дейност.

Стига се до извода, че позицията, назована *interpersonal involvement* (междуличностно взаимодействие/ангажимент), се проектира в употребата на *will* и се свързва с инхерентното модално значение на глагола *will*. Употребата на *be going to* се свързва с речевите актове, които изискват позиция на дистанциране или липса на ангажимент към изпълнение на дадено действие, като това само по-себе си може да се разглежда като вид модалност.

Междувременно, случайна среща ме провокира да събера данни за живота на една необичайна българка, учен-пионер в изследванията за радиоактивността - (11) *Elizaveta Karamihailova: Bulgarian Pioneer of Radioactivity* (Елисавета Карамихайлова: Българката-пионер в изследването на радиоактивността). Забвението, в което е било изпаднало името на Елисавета Карамихайлова и цялото ѝ семейство, превърна събирането на информация в особено предизвикателство. Тази публикация показва как един първоначален интелектуален заряд, разпален във времето, когато женското равноправие започва да става факт в Западна Европа, е бил угасен от други исторически събития в България след Втората световна война.

Преподаването на английски език като чужд винаги е съпътствало академичните ми занимания и е ангажирало мисълта ми с проблемите на приложението на теоретичните постижения. В годините, когато преподавах английски език на бакалаври в Университета на Ал Айн се опитвах да прилагам методите, с които се бях запознала в магистърската програма по Приложна лингвистика в SIUC, и това е отразено в публикацията (8) *How the Camel Got its Hump: Bringing Literature Back into the ESL Classroom* (Как камилата се сдоба с гърбицата си от Ръдиърд Киплинг или как да върнем литературата в обучението по английски език), представена на TESOL Arabia '98 и публикувана в сборника с доклади от конференцията. Тя предлага общи насоки за използването на литературни текстове в чуждоезиковото обучение, както и примерен урок, в който се използва разказа на Киплинг "Как камилата се сдоба с гърбицата си" за деца между 9 и 11-годишна възраст.

Интересът ми към приложението на езиковедските теории в преподаването на английския език е отразен и в статията (5) *Can Cognitive Linguistics Help in Teaching Prepositions* (Може ли когнитивната лингвистика да помогне в преподаването на английските предлози), представена на конференцията "Чуждоезиковото Обучение в Контекста на Интеркултурната Комуникация" във Велико Търново и издадена в сборника на конференцията. В нея се представя различното разделяне на пространството от английските предлози ABOVE, OVER, UNDER и BELOW, които съответстват само на двата предлога НАД и ПОД в българския език. Предлага се възможността да се обяснят значенията на предлозите посредством опростен израз на различните взаимоотношения между ТР(айектор) и О(риентир), пространствено-геометричните свойства на ТР и О и най-вече функционалните схеми, произтичащи от различните образни схеми (сцени).

Към групата на изследванията върху предлозите ще прибавя още две статии. В (7) *Polysemy of the Bulgarian Preposition NA* (Полисемия на предлога НА в българския език), със съавтор Петър Димитров, използваме изчерпателната класификацията на употребите на многозначния предлог НА в Бояджиев (1952) за когнитивен лексико-семантичен анализ, в който показваме, че, както на английски (Еванс и Тейлър 2003), така и на български, в основното пространствено значение на предлога, освен пространствено-геометрични параметри се включва и функционална информация, от която се извеждат непространствени значения от рода на [активно състояние], например, *на работа, на море, на театър*, и пр. Отново разминаването между предлозите - в английски *at*, в българския *на*, може да създаде затруднение при

изучаването на английския език. В (4) *The Semantics of the Preposition WITH Across Frameworks* (Семантиката на предлога WITH в различни подходи), се представят два подхода, използвани при анализа на семантиката на многоликия английски предлог WITH – на Стаменов (2000) в традицията на структурализма и на Фарел (2010) с модела на когнитивната семантика. И двата подхода предлагат понятието *togetherness* (заедност) като основен елемент в значението на предлога. Аз предлагам доуточняване на това понятие и показвам с помощта на диахронни данни и изследвания от областта на усвояването на езика, че по-точното понятие, залегнало в основата (или центъра) на значението на предлога, е *spatial proximity* (близост в пространството).

Както става ясно, заниманията ми в областта на когнитивната лингвистика са между най-трайните. Непубликуваната ми докторска дисертация е също в тази област. Най-приносните моменти от нея са публикувани в (3) *Качествените предикативни конструкции и непреходните адиективни глаголи в руския и българския език* и (6) *The Semantic Map of Intransitive Property Predication in Bulgarian and Russian*. В основата на тези изследвания е залегнала Радикалната Конструктивна Граматика на Крофт (2000). С тази методология се описват качествените предикативни конструкции като сложни схематични (обобщени) синтактични конструкции, разположени в семантичното пространство в близост до сложните, но специфични непреходни адиективни глаголи по континуума синтаксис-лексикон. Производните от имена (прилагателни и понякога съществителни) глаголи могат да се анализират като частично схематични морфологични изрази от типа ПРИЛАГАТЕЛНО – СУФИКС, като суфиксът се явява комплексен маркер на предикацията за времетраене или процес. Процесът (в най-общ смисъл) се специфицира посредством избора на именната основа и допълнителни синтактични елементи като, например, локативни изрази. С други думи, и двата типа предикати, непреходни адиективни глаголи и предикативи могат да се анализират с един и същ подход, включващ степен на обобщеност/схематичност на семантичните правила, отразени в обобщени (схематични) синтактични конструкции и частично схематични (или по-специфични) морфологични изрази. Крайната цел на този анализ е да покаже, че морфологията, подобно на синтаксиса, описва сложни конструкции, но конструкции, съставени от свързани морфемии. Една и съща репрезентация на цялостното граматическо познание на говорещия под формата на по-малко или повече обобщени (схематични) конструкции, е възможна.

Изследването обръща внимание на въпроса за семантичните различия между адиективните предикативи и адиективните глаголи. Според формалните подходи като

този на Перелцвайг (2001) двете конструкции са синонимни. Булыгина (1982) и Селиверстова (1982) обаче, ясно различават двата вида качествени предикации и ги класифицират в различни семантични категории. Настоящото изследване предлага анализ, който представя двата типа качествени предикати като картиращи съседни зони в семантичното поле на качествената предикация. Руските двойки изрази *быть пустой* и *пустеть*, както и българските *млад съм* и *младея* споделят един и същ корен, който се отнася до определен семантичен (концептуален) клас свойства – съответно, *вместимост* и *възраст*. Булыгина, обаче, представя двата типа предикати като напълно несвързани в отделни категории с ясно очертани граници. Но съждението *Снег белел* приписва свойството цвят на обекта точно толкова, колкото и *Снег был бел*, и това свойство се кодира в корена *бел-*. От друга страна, двата типа предикати се отличават от атрибутивната употреба на корена *бел-* във формата на прилагателното име, където свойството е представено като перманентно, атемпорално, инхерентно. С други думи, в момента, в който свойствата се употребяват в дискурсивната функция предикация, те придобиват някаква степен на времетраене и се налага да се комбинират с темпорален елемент. В българския, руския и в други славянски езици това може да се осъществи по два начина: чрез комбиниране с копула (псевдокопула) или чрез деривационни морфемни, които превръщат прилагателните в глаголи, например *Глаза синие* и *Глаза синеют* или *Волосы становились темными* и *Волосы темнели*. Адиективните предикативни конструкции не са толкова транзиторни, колкото адиективните глаголи, но със сигурност не са инхерентни, атемпорални, колкото прилагателните като модификатори. Адиективните корени като модификатори са инхерентни, но като предикати в адиективни предикативни конструкции и в адиективните глаголи те проявяват различна степен на временност и настоящето изследване показва, че те не трябва да се класифицират в отделни независими категории с твърди граници, а като заемащи съседни ментални пространства, които се различават по степен на схематичност (обобщеност) и специфичност.

Дали един и същи лексикален корен със значение на качество ще се концептуализира като перманентно качество или като кратковременно качество, е въпрос на конвенция, специфична за всеки език. Освен това, за да бъде изразена, подобна концептуализация първо трябва да бъде осъществена. В някои езици такава възможност може да не съществува - например перцептуалното значение на адиективните глаголи създава сериозен проблем на преводачите от славянски езици на

английски. Обратно, в славянските езици това е установена конвенция (образуване на гореспоменатите глаголи за цвят, размери, емоционални състояния и др.).

Завръщането към историческата лингвистика съвпада със завръщането ми в Пловдивския университет през 2009 г. В статията (2) *Is the Be-Perfect Gone?* (Изчезнал ли е перфектът с BE?) се разглежда употребата на *be + past participle* в английския език между средата на 18 век и средата на 19 век в литературни текстове от този период. Изследването разглежда въпроса кога в историята на езика тази конструкция е била изместена от днешната стандартна конструкция *have + past participle*, с която се изразяват аспектиални значения. Освен това, противно на популярното схващане, че писатели като Джейн Остин и нейните съвременници са използвали *be + past participle* като знак за помпозност и висок стил, в статията се показва, че писателите от това време употребяват тази конструкция най-вече с някои непреходни глаголи като устойчиви словосъчетания, които са били част от всекидневния, разговорен език, подобно на днешната употреба на изрази от рода *He is gone, Christ is risen, I am done, the sun is set*, и др.

Статията (1) *Lord Strangford or There are No Routes without Roots* (Лорд Странгфорд или Няма новаторство без традиции), публикувана по повод 70-годишнината на доцент Михаил Грънчаров, представя една енциклопедична личност от 19 век, сред чийто разнородни занимания особено се открояват филологическите и политическите му интереси. Изучавайки малкото, което може да се прочете за него, добих ясна представа за това как се е утвърждавала компаративната лингвистика през 19 век – трудно, като всяко новаторство. Лорд Странгфорд се явява страстен защитник на компаративния метод и с типичната си хаплива ирония защитава научния подход от псевдонаучните опити за етимологии. В политически план стават известни неговите симпатии към българския народ и българската национална кауза, която неизменно се свързва с езика.

Трудът, който се предлага за хабилитация, е озаглавен *A Linguistic History of the English Language* (Лингвистична история на английския език). В 200 страници се проследяват основните промени и основните причини довели до тях в историята на езика. Някои от представените интерпретации, особено на фонологичните промени, са нови (Минкова 2014). Книгата има традиционна структура. Тя започва с мястото на английския език сред останалите индоевропейски езици и германските езици. Особено място е отделено на една от най-значителните промени в германските езици, която ги разделя от останалите индоевропейски езици, т.н. Закон на Грим. Следващите секции

проследяват промените в трите езикови нива – фонология, морфология и синтаксис в староанглийски, средноанглийски и ранния новоанглийски език. Лексикалните промени са отбелязани във всеки един период, особено във връзка с историческите събития и промени като викингските нашествия и заселвания, норманското нашествие, английския ренесанс и пр.

Основните фонологични промени са обяснени на достъпен език и илюстрирани с таблици за да стане възможно проследяването на етимологията на думите. Фокусът в староанглийския е появата на типичната английската фонема (а може би алофон) /æ/, последвалото разлагане на /æ/ и /e/ на дифтонгите <ea> и <eo> особено в диалекта на крал Алфред (западносаксонския), както и i-umlaut, на когото дължим разликите в сродни думи като sale~sell, tale~tell, full~fill, както и неправилното множествено число foot~feet, mouse~mice, louse~lice. По отношение на съгласните, повече внимание се обръща на староанглийските фрикативи, при които звучните и беззвучните са алофони, а не фонеме.

Подробно са изброени особеностите на склоненията на староанглийските имена и на спреженията на староанглийските глаголи. Словоредът, който е в пряка връзка със синтетизма на староанглийската морфология, е също обяснен възможно най-достъпно за по-обща читателска публика, включително и студентска. Целта е таблиците и описанието да могат да се използват и за практически занимания със староанглийските текстове.

Подобна е структурата и на следващите глави, които се отнасят до средноанглийски и ранноновоанглийски. Значимите звукови промени в средноанглийските гласни са както качествени, така и количествени; последните са особено важни, тъй като те подготвят “участниците” в най-забележителната промяна на гласните в ранноновоанглийския, *Голямото Предвижване на Гласните*, което дава облика на съвременния английски език, произлязъл най-вече от южните диалекти, около Лондон. Съществена промяна настъпва и в староанглийските дифтонги, кратки и дълги, на мястото на които се появяват нови. Позиционните варианти на староанглийските фрикативи се фонимизират, появяват се и новите африкати. Четенето на средноанглийски и новоанглийски текстове става все по-лесно поради отпадането на падежните флексии и приближаването до синтактичните структури на съвременния английски език.

Приносът на този труд е описанието на сложните диахронни процеси в английския език по-лесно разбираем начин, с любопитни за съвременния читател

препратки към други индоевропейски, в това число и българския, езици, исторически събития и културни феномени. Този текст е насочен към напреднали английско говорещи, които искат или трябва да разберат как се е формирал английския език и да приложат това разбиране в четеното на староанглийски или средноанглийски текстове. В по-съвременен практически план такова разбиране неминуемо прави разбирането на различни акценти или разновидности на езика по-лесно. С надежда да служи по-добре на читателите си и да насърчава техните самостоятелни изследователски способности в книгата са посочени множество интернетни страници с подходяща информация за различните теми. Повечето от тях са трайни академични сайтове, които не компрометират академичността на подобен инструмент.

Последен елемент от заниманията ми с английски език са 6 преведени книги. Първата е от далечната 1986 *От любов към Имабел* на Честър Хаймз, Издателство “Христо Г. Данов” от поредицата криминални романи под редакцията на Богомил Райнов. Голямото предизвикателство бе нестандартния “черен” американски и жаргонен английски език на героите. Останалите 5 са преводи от български на английски научни издания в областта на историята, археологията и културата на България, всички на издателство “Летера”.